

**Розділ V. ПРОБЛЕМИ БОРотьБИ
ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВОохоронна
ДІяльність Органів Внутрішніх Справ**

УДК 343.982+351.746.2]:001.891

В.Є. Тарасенко

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ
ТЕОРІЙ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІяльності**

У статті розглядаються питання формування окремих теорій в криміналістиці та оперативно-розшуковій діяльності, їхні складові елементи та якісні характеристики, а також співвідношення з загальними теоріями.

Ключові слова: загальна теорія, окрема теорія, факт, гіпотеза, предмет, об'єкт, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, агентурний метод.

В статье рассматриваются вопросы формирования частных теорий в криминалистике и оперативной деятельности, их составные элементы и качественные характеристики, а также соотношение с общими теориями.

Ключевые слова: общая теория, частная теория, факты, гипотеза, объект, предмет, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность, агентурный метод.

The article deals with the formation of specific theories in criminology and operations, their components and quality characteristics, and relationship to general theories.

Key words: general theory, special theory, the fact hypothesis, object, object, crime, investigation and search operations, undercover method.

Формування окремих теорій, як своєрідних галузей наукових досліджень, розпочався у другій половині минулого століття, коли розмежування, уточнення та поглиблення досліджуваних дисциплін призвели до виокремлення певних напрямів. В сучасній науці теоретичні системи відрізняються за колом охоплених ними об'єктів, відповідно, можна казати про всезагальну наукову теорію, про загальні та окремі наукові теорії. За висловлюванням М.Б. Туровського, всезагальна наукова теорія або всезагальна методологія всіх наук це матеріалістична діалектика. Діалектика, будучи системою категорій, одночасно виступає як всезагальний метод побудови будь-якої наукової теорії, тобто як логіка теоретичного мислення, і, як така, - методологія всякої конкретної науки в безпосередньому значенні цього слова [1, С. 55].

Загальна теорія конкретної науки це і є та система основних ідей даної галузі знань, яка охоплює максимально повне відображення предмета науки в його зв'язках та взаємовідносинах. Що стосується окремої наукової теорії, то вона являє собою одну зі сторін об'єкта, тому має відношення не до предмета даної науки в цілому, а до його певної частини. Іншими словами, окремі наукові теорії - це розділи, частини, структурні підрозділи загальної наукової теорії. Аналізуючи процес формування окремих теорій в криміналістиці та їх співвідношення з загальними теоріями Р.С. Белкін визначає що генетично окремі теорії можуть передувати загальній, або навпаки, породжуватися останньою. За його думкою, загальна теорія може виникати на ґрунті окремих теорій, або сама може являти собою підґрунтя для виникнення нових окремих теорій [2, С. 43].

Їхня поява в криміналістиці обумовлена наступними чинниками: а) виникненням у практиці боротьби зі злочинністю потреби в нових теоретичних узагальненнях і пояснення тих або інших сторін об'єктивної дійсності; б) розвитком суміжних областей знання, що в результаті призводять до інтеграції, виникнення нових окремих криміналістичних теорій; в) розвитком загальної теорії криміналістики як наслідком подальшого проникнення в сутність предмета цієї науки, що може викликати виникнення нових окремих криміналістичних теорій і перегляд існуючих; г) розвитком самих окремих криміналістичних теорій, зміною зв'язків і залежностей між ними, їх рівнів і сфери практичного застосування [2, С. 143-144].

Аналогічні обґрунтування існують і в теорії ОРД. На думку М.П. Водька, теорія ОРД, як і будь-яка наука, розвивається не тільки за принципом інтеграції, але й з урахуванням принципу диференціації наукових знань. Загальна теорія ОРД неминуче розчленовується на окремі теорії, її складові, серед яких має право розраховувати на самостійний статус і окрема теорія ОРД ОВС по боротьбі з організованою злочинністю [3, С. 43-44].

Обґрунтовуючи процес виникнення окремих наукових теорій в криміналістиці, Белкін Р.С., Усманов Р.А. та інші дослідники вважають, що обов'язковою умовою повинна бути наявність взаємозв'язку декількох елементів: факту, гіпотези, об'єкту теорії, її предмету та методів [2, С. 140; 4, С. 6-8]. Поняття "факт" може означати, як об'єктивне явище, так і певні елементи пізнавальної діяльності людини - підстави для теоретичного узагальнення, висновків [2, С. 8]. З цього приводу Усманов Р.А. уточнює, що існування факту (або фактів) ще не призводить до зародження нової теорії. На його думку більш правильним є твердження, що наука починається з постановки та рішення проблеми. А взаємозв'язок факту і проблеми є підставою виникнення будь-якої наукової теорії. При цьому під проблемою можна розуміти усвідомлене протиріччя між наявним знанням та непізна-

ною частиною того чи іншого факту [4, С. 9-12]. В цьому ключі доречно зазначити, що термін теорія, як система знань, має різні значення, у тому числі - для протиставлення практиці чи гіпотезі (як неперевіреному, припущеному знанню) [5, С. 449].

Гіпотеза (від греч. – основа, припущення), наукове допущення чи припущення, істинне значення якого не визначене. Розрізняють гіпотезу, як метод розвитку наукових знань, що включає в себе висунення та послідовуючу експериментальну перевірку припущень, і як структурний елемент наукової теорії [6, С. 124].

Будь-яка гіпотеза починається з пізнавального питання, яке виражає потребу пізнання. У цьому сенсі наукова гіпотеза за своєю гносеологією є зв'язковою ланкою між "знанням" та "незнанням" та повинна відповідати наступним вимогам:

- 1) повинна бути такою, що перевіряється;
- 2) повинна володіти достатньою спільністю та бути передбачуваною силою;
- 3) не повинна бути логічно суперечливою.

У своїй генезі оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ інтегрувала накопичені наукові знання, класифікувала основні поняття та визначення, теоретичні концепції окремих методик та оперативно-розшукових теорій, зокрема таких, як вчення про оперативно-розшукові версії, про оперативно-розшукову інформацію, теорія оперативно-розшукової тактики, процесуального статусу ОРД, а також агентурного методу.

Твердження про існування окремої теорії агентурного методу потребує виявлення фактів, що знаходяться в основі даного наукового напрямку. Закон України "Про Оперативно-розшукову діяльність" головним завданням оперативно-розшукової діяльності визначає пошук і фіксацію фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп [7, ст. 1], якій притаманні таємний та замаскований характер. Але злочинна подія є складною динамічною системою, де всі об'єкти взаємопов'язані, а дії учасників злочину призводять до відповідних змін у її об'єктах, які в свою чергу залишають сліди. Пізнання таких слідів за допомогою агентурного методу є складовою діяльності оперативних підрозділів ОВС України, яка спрямована на отримання оперативно-значущої інформації в інтересах кримінального судочинства. Ця діяльність передбачає присутності певного кола осіб, існування між ними суспільних відносин, які можуть характеризуватися протилежністю інтересів тощо. Відповідно, до фактів можна віднести реалії використання агентурного методу в інтересах суспільства і держави та стан його теоретичної розробленості.

Оскільки окрема теорія агентурного методу є підсистемою загальної теорії оперативно-розшукової діяльності, то її предмет – це елемент чи частина предмета загальної оперативно-розшукової науки. Іншими сло-

вами, предметом окремої теорії агентурного методу є певні закономірності об'єктивної дійсності з числа тих, що вивчає ОРД в цілому.

На відміну від об'єкту пізнання, предмет формується суб'єктом його дослідження. У формулюванні предмету науки роз'яснюється у якому аспекті, з якого боку відображається об'єкт вивчення, тобто предмет пізнання являє собою сукупність закономірностей, властивостей, зв'язків та відношень, що виокремлюються з об'єкту пізнання та визначає рамки, в межах яких вивчається той чи інший об'єкт [2, С. 2].

Звідси до предмету окремої теорії агентурного методу потрібно включити декілька груп закономірностей, що розкривають його зміст. Це насамперед:

- пізнавальна сутність агентурного методу;
- правова та моральна сутність агентурного методу;
- діяльна сутність;
- забезпечувальна сутність;
- трансформаційна сутність.

Розкриваючи зміст окремої теорії агентурного методу, вважаємо необхідним підтримати точку зору Усманова Р. А. відносно того, що окрема наукова теорія повинна відповідати певним критеріям. На його думку це якісні характеристики, що визначають науковий характер створеної теорії, а саме: істинність (точність); логічність та несуперечливість; можливість розвитку (плодотворність); активний вплив на практику (повинна мати відповідну галузь застосування) [4, С. 15-18].

На наше переконання, теорія агентурного методу відповідає зазначеним критеріям, оскільки співвідноситься з існуючим знанням, її положення логічні, внутрішнє взаємопов'язані і не суперечать теорії ОРД, більш того, теорія агентурного методу, розглядається нами як підсистема теорії ОРД. Вона, без сумніву, є плодотворною, має перспективу подальшого розвитку та готова привнести в теорію нові знання. Окрім цього її положення спрямовані на вирішення та удосконалення проблем, пов'язаних із практичним застосуванням агентурного методу у протидії сучасній злочинності.

Таким чином, окрема теорія агентурного методу містить у собі всі необхідні складові елементи наукової теорії, відповідає основним критеріям, що визначають науковий характер, та має право на існування і подальше вдосконалення.

Використана література:

1. Туровский М. Б. Диалектика как метод построения теории. - Вопросы философии, 1965, №2, с. 55
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Частные криминалистические теории. В 3-х томах. Т.1.- М.: Юристъ, 1997. - 445с.

3. Водько Н.П. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебное пособие./ Н.П. Водько. – Москва: Московский университет МВД России, 2005. – 254 с.

4. Усманов Р.А. Теория и практика использования криминалистической информации в процессе раскрытия и расследования преступлений. Монография / Усманов Р.А. - Челябинск: Изд-во Челяб. юрид. ин-та МВД России, 2006. – 232 с.

5. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя, П.Ф. Юдина. - М.: "Политиздат", 1963. – 544 с.

6. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Отлы, Л.Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

7. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 22. – Ст. 303.

8. Самойлов В.Г. О предмете и методе оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел // Совершенствование организации и тактики оперативной работы органов внутренних дел. – Омск: НИИ РИО ОВШ МВД СССР, 1984. – С. 1-17.

9. Долженков О.Ф. Инфраструктура організованої економічної злочинності. – Одеса: НДРВВ ОІОУ НУВС, 2002. – 254 с.

10. Синилов Г. К. Перспективы развития предмета, системы и методологии оперативно-розыскной деятельности / Г. К. Синилов // В сб.: Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – М.: Академия МВД России, 1996. – С. 14-28.

11. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2008. – X, 832 с.

УДК: 343.9:343.53

С.М. Рогозін

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Проаналізовано доктрину інформаційного права, адміністративного права, криміналістики та кримінології у контексті аналізу стану інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності. Визначено напрями удосконалення чинного законодавства щодо ефективності використання інформаційних технологій в сфері протидії економічній злочинності.

Ключові слова: *інформаційні технології, економіка, злочин, злочинність, господарська діяльність.*

Проанализировано доктрину информационного права, административного права, криминалистики и криминологии в контексте анализа состояния информационных технологий в сфере противодействия экономической преступности. Определены направления совершенствования действующего